

LISTY PRO REGIONÁLNÍ HISTORII

Občasník pro kraj, kde svatý Prokop s čertem oral

Číslo 1, červen 2012

Vážení a milí čtenáři,

právě držíte v ruce první číslo nového regionálního občasníku zaměřeného na dějiny Sázavska a Kouřimska. Rádi bychom Vás na jeho stránkách populární a čtivou formou seznamovali se zajímavostmi ve Vašem okolí, s nejrůznějšími památkami a podstatnými kapitoly z dějin našeho regionu. Listy by měly oslovovat co nejširší veřejnost a srozumitelnou formou jí předávat poznatky vědeckého bádání na poli historie, archeologie a příbuzných oborů. Jestli se nám náš záměr vydařil, posuďte sami.

Soňa Hendrychová

O POČÁTCÍCH OSÍDLENÍ SÁZAVSKA

Nejstarší dějiny lidstva rekonstruujeme zejména prostřednictvím archeologie, vědní disciplíny, která pracuje se svými vlastními prameny-archeologickými nálezy. Ty jsou pro období, kdy ještě neexistovaly psané dokumenty, jediným zdrojem informací o lidském rodu. Sama o sobě má archeologie samozřejmě omezené možnosti, na rozdíl od její příbuzné historie není schopna psát o konkrétních lidských osudech ani o přesných datech. Nebude Vám vyprávět poutavé příběhy o panovnících a jejich činech, zato však je schopna poskytnout obrázek o každodenním životě dávných lidí. Díky spolupráci s dalšími vědci, zejména přírodovědci, obory je možné tyto příběhy zasadit do rekonstruovaného přírodního prostředí a vyjádřit se k otázkám ohledně dobového hospodářství, stravě i zdravotním stavu minulých populací.

Nejstarší stopy lidí v této oblasti zachytil archeolog Karel Žebera na úpatí Čeřenického vrchu. Jednalo se o předměty datovatelné do střední doby kamenné, neboli mezolitu (8.- 6. tisíciletí př. n. l.). Lidé již moderního typu se v této době věnovali lovu lesní zvěře (jelen, srnec, los, tur, divoké prase), sběru rostlin a drobných živočichů a také rybolovu. Ke svému pobytu si vybírali vyvýšená místa s dobrým rozhledem po krajině a s blízkostí vodního zdroje. Čeřenický vrch byl tedy pro ně jistě vyhovujícím místem.

Další doklady lidských aktivit z oblasti Sázavska pocházejí z mladší doby kamenné, neolitu (5500-4400 př. n.l.). Neolitici již žili usedlým způsobem života, věnovali se zemědělství a chovu dobytka, lov

a sběr se staly pouhou doplňkovou obživou. Stavěli charakteristické dlouhé domy, nově vyráběli keramiku a také broušené kamenné nástroje a šperky. Stopy po těžbě kamenné suroviny na výrobu bílých mramorových náramků máme doloženy na vrchu Bílý kámen u Sázavy. Dávní lidé zde získávali kámen z dodnes patrných mělkých těžebních jam, při čemž používali kamenné palice.

Také z následujícího období, eneolitu (4400- 2200 př. n. l.) máme v okolí města Sázavy zachyceny stopy lidí. Kromě několika kusů kamenných nástrojů, takzvaných sekeromlatů, známe výšinné opevněné lokality, hradiště. Počátky budování hradišť jsou spojeny právě s obdobím eneolitu a patrně souvisí se změnami v dávné společnosti. Takováto hradiště se nacházela na Krkavčích skalách, na blízké Babí skále a u Stříbrné Skalice v poloze Na Hradcích.

Z předchozího přehledu je patrné, že osídlení z doby kamenné bylo relativně bohaté. Přesto však mnohé informace postrádáme a doplnit je může pouze další výzkum. V některém z dalších čísel našeho občasníku se Vás pokusíme seznámit s nálezy z mladších období pravěku a raného středověku.

Zdroje: BUBENÍK, J. 2006: Ekumena Sázavska. In: P. Sommer (ed.): Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa. Praha.

BERNAT, J. – ŠTEDRA, M. 2007: Pravěké hradiště na Babí skále v Sázavě, Sázavsko XIII, s. 44- 47.

SKLENÁŘ, K. – SKLENÁŘOVÁ, Z. – SLABINA, M. 2002: Encyklopedie pravěku. Praha. (SH)

PROKOPSKÉ LEGENDY

Legenda je příběh o svěťci, který se četl zvláště v den, kdy se slavil svátek tohoto svatého. To bylo v nejběžněji v den smrti nebo svatořečení svěťce. Tak například legenda o sv. Václavovi se četla 28. 9., o sv. Ludmile 16. 9., o sv. Vojtěchu 23. 4. a sv. Prokopu 4. července.

O každém z výše zmíněných českých patronů bylo napsáno ve středověku několik legend. Každá z nich vypadá trochu jinak. Navzájem se od sebe liší informacemi, důrazem na některé události, dobou vzniku a samozřejmě také autorem. O sv. Prokopovi vyprávějí legendy latinské i české. Je možné, že existovala i staroslověnská legenda o sv. Prokopovi. V legendě o sv. Prokopovi najdeme i podobnosti s legendou o sv. Benediktovi, který založil benediktinský řád.

Co o sv. Prokopovi víme? Základní informace se dovídáme z legend – nejstarší z nich je latinská legenda z 1. poloviny 12. století. Později se legendy stávaly podrobnější a přinášely nové informace. Dozvídáme se, že Prokop se narodil v Chotouni u Českého Brodu dobrým lidem. Uměl slovanské písmo hlaholici. V době, kdy odešel na Sázavu, byl benediktinským mnichem. V sázavských lesích se usadil v jeskyni, ve které bydlelo mnoho d'áblů. I díky svým modlitbám a postům je vyhnal. Poustevnickovy dobré vlastnosti a jeho činy se rozšířily v okolí, a tak k jeho příbytku začali přicházet lidé. Ti ho prosili, aby se za ně modlil. Jednou se s poustevníkem v lesích setkal i kníže Oldřich, který tam byl na lovu. Uviděl jelena, který měl mezi paroží kříž. Zvíře ho zavedlo ke zmíněné jeskyni. Kníže se od poustevníka dověděl, kdo je. Prokop knížete vyzpovídal. Kníže jej také prosil o něco k pití.

Voda, kterou mu poustevník podal, se po požeňání proměnila v nejvzácnější víno. Kníže poustevníka požádal, aby tam založil benediktinský klášter. Náš známý Prokop se v něm stal prvním opatem. Klášter získal majetek jednak od Prokopa, tak od českých knížat Oldřicha a Břetislava. V tomto klášteře se při bohoslužbách používal slovanský jazyk a mniši stejně jako v jiných benediktinských kláštěrech žili podle Benediktovy řehole.

To, jak se choval Prokop jako opat, vidíme z tohoto příběhu: Jednou jeden mnich sloužil mši důstojně. Chlubil se ale tím, že zpíval vysokým hlasem a pečlivě vyslovoval. Lidé o něm dokonce říkali, že zpíval jako nějaký anděl. To se dozvěděl opat Prokop, a proto si tohoto bratra zavolał. Protože chtěl, aby ho lidé chválili, a tím porušil Boží přikázání, ho opat potrestal.

Legendy zmiňují i to, že první opat Sázavského kláštěra zemřel roku 1032 a byl svatořečen roku 1204.

Legendy o svatých obsahují i zázraky, které se staly po smrti svěťce. Tento se odehrál v létě za vlády kníže Břetislava. Jednou pomluvili Labešu, který byl v družině knížete Břetislava, u svého pána. Labeša se chtěl vyhnout soudu a snažil se ujet těm, kteří ho pronásledovali. Přicválal k řece Sázavě. Prosil Boha, aby mu na přímělu sv. Prokopa pomohl, a stal se zázrak. Voda v řece zmrzla, a muž se dostal i se svým koněm bezpečně na druhý břeh. Jak tam došel, nebylo po ledu ani památky. A těm, kteří ho pronásledovali, unikl.

Sv. Prokopa v legendách vidíme jako člověka, který udržuje řád, koná dobré skutky, plní Boží vůli, je spravedlivý, dobrý.

(JD)

CISTERCIÁCKÉ PROBOŠTSTVÍ V KOUŘIMI

Jedná se o dnes již zaniklý cisterciácký klášter se sídlem probošta (tzn. proboštsví) a s kostelem sv. Martina. Klášter stál v severozápadním rohu města při hradbách. K jeho založení došlo pravděpodobně brzy po vzniku královského města Kouřimi. Tomu také nasvědčují dochované raně gotické stavební prvky (klenební žebro oblého profilu s drobnými jehlanci, žebra vejčitého profilu a diamantové ostění (*k vidění v kouřimském muzeu*)), které dovolují uvažovat o výstavbě v první polovině 13. století. Podle písemných pramenů je však stavba doložena až z roku 1345 za probošta Hartmanna. Stavitelé pocházeli ze stavební huti Sedleckého kláštěra a zřejmě se podíleli také na výstavbě městského kostela sv. Štěpána. K zániku proboštsví došlo za husitských válek v roce 1421, kdy se Kouřim vzdala Pražanům. Ti jej zapálili a následně před Olešeckou branou v sudech upálili pět zajatých mnichů. Po zničení proboštsví byly nejspíše jeho kamenné kvádry použity při stavbě parkánové hradby, kde jsou umístěny spolu s převládajícím lomovým zdivem. Rozměrné zříceniny stavby jsou patrné ještě na Willenbergově rytině města z roku 1602.

Kouřimské proboštsví bylo založeno cisterciáky z kláštěra v Sedlci u Kutné Hory. Pro česká města je

nebyvalá situace suplování žebrového řádu cisterciáky, kteří si své kláštěry stavěli v odlehlých místech. Jejich příčinou mohly být starší majetkové a právní nároky sedleckého opatství v prostoru nově vysazeného města. Proboštsví sousedí také s tzv. Novým městem, jehož vznik je dosud nejasný. Ve snaze o vysvětlení původu této stavby existuje domněnka, zda klášter nevznikl dříve než královské město Kouřim, případně mohl původně stát mimo jeho hrazený obvod.

Zdroj: Líbal, D. 1943: Kouřim, poklady umění v Čechách a na Moravě. Praha.

Foltýn, D. – Kovář, M. 2006: Ke stavebním dějinám proboštsví sv. Martina v Kouřimi v období rané gotiky, Památky středních Čech 20, 1-8.

Foltýn, D. – Sommer, P. – Vlček, P. 2002: Encyklopedie českých kláštěrů. Praha.

Kuča, K. 1998: Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku, 3. díl. Praha.

Kurka, J. 1915: Archidiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecése Litomyšlská: Místopis církevní do roku 1421. Praha.

Šolle, M. 1981: Kouřim v průběhu věků. Praha. (DD)